

Relativní užitek v rámci hodnocení.

I. Úvod.

Hospodářské jednání člověka při směně vysvětluje Engliš zákonem o relativním užtku technické jednotky, jímž vysvětluje, jakým způsobem člověk při dané zásobě peněz sobě za peníze získává statky, t. j. které statky a kolik jich získává; na druhé straně pak zákonem o relativním nákladu technické jednotky vysvětluje, jakým způsobem člověk nakládá svou pracovní způsobilostí, t. j. kterou práci podniká, aby sobě peněz získal, a jak dlouho v ní pokračuje. Dvojí zákon ten, ač je naprosto správný, přece v čtenáři zanechává pochybnost, zda souvisí vůbec s hospodářským hodnocením subjektivním, pokud se týče, zda běží o hodnocení analogické s hodnocením statku, jež Engliš nazývá též hodnocením ztráty.

Pocítoval jsem povinnost, pátrati po řečené souvislosti, poněvadž jsem problém hospodářského subjektivního hodnocení a pojem subjektivních strastí učinil v české literatuře první předmětem svého obzvláštního studia. Souvislost tato zdá se mi býti důležitou zejména z toho důvodu, že čím více lze zákony národohospodářské redukovati kvantitně na několik málo, tím jednodušeji a všeobecněji bude lze je formulovati a tím spíše ujasní se adeptovi národohospodářské vědy jednotnost pozorovacího hlediska na všechny její problémy a tím lehčí bude jich pochopení.

Za tím účelem třeba si uvědomiti, zda a na kolik hodnota v subjektivním smyslu je vůbec relevantní a plodná pro národohospodářskou vědu, či zda bychom vystačili s pojmem užtku.

Hodnota je kvantitním stupněm určité kvality. Při subjektivní hodnotě je touto kvalitou odvislost úspory určité minimální strasti od existence hodnoceného statku nebo uskutečnitelnosti hodnocené změny, či, jak lze též říci, určité chtění statku neb změny. Běží o to, zda lze prohlásiti subjektivní užitečnost a řečenou odvislost úspory minimální strasti za pojmy

identické, tedy za dva výrazy pro týž pojem. Zdá se mi, že tyto výrazy se úplně nekryjí.

Ježto však, jak ve výkladu nejbližše příštím, tak i v celém ostatním, bude nutno operovati se subjektivními strastmi, budiž mně napřed dovoleno, připojiti několik slov o jich rozlišení.

Hospodářské jednání je posunem pozitivním a negativním na linii našich hospodářských strastí. Positivním, ježto jednám, abych umenšil svoji subjektivní strast, negativním, ježto při jednání dobrovolně podstupuji jinou strast, a to menší, jako výkup z větší. Tak je tomu při každém hospodářském jednání, tedy i při směně, jež je speciálním případem hospodářského jednání. Těmto posunům odpovídají oba základní typy našich hospodářských strastí, totiž strast vykupující (ceny, nákladu) a strast vykupovaná.

Strast vykupovaná vede ku chtění prostředku, sloužícího ku zmenšení našich subjektivních strastí, je však nechtěnou strastí.

Strast vykupující (ceny, nákladu) je chtěným prostředkem ke zmenšení jiné strasti, a to větší, ona je tedy chtěnou strastí.

Strast vykupovaná vždy tedy předchází, strast vykupující následuje jako dobrovolně volená a podstoupená. Jmenované ty strasti neliší tedy od sebe okolnost ta, zda běží o práci či o strast z neukojené potřeby, nýbrž to, zda strast je chtěním prostředku nebo chtěným prostředkem.

Jinak strastí hospodářsky lišiti nelze. Zejména nelze pak proti sobě klásti strast potřeby a práce. I snížení strasti práce může býti obsahem strasti vykupované, tedy ve smyslu dosavadní terminologie strasti potřeby (chci a potřebuji motyku nebo rýč, abych si snížil strast práce, tedy pocifuji „strast potřeby“ rýče, motyky) a rovněž tak s druhé strany „strast potřeby“ ve smyslu dosavadní terminologie může se státi strastí vykupující, vedle strasti práce (matka utrpí žízeň, aby napojila dítě, nebo vzdám se oběda, abych si mohl zakoupiti lístek do divadla). Tak je tomu proto, že řetěz našich strastí je nekonečně dlouhý, že účel a prostředek se neustále střídají, takže účel, pro nějž byl hledán prostředek, stává se ihned zase prostředkem pro nějaký účel další, tedy na př. práce je prostředkem pro úkoj potřeby, úkoj potřeby však ihned se může státi prostředkem pro snížení nebo zmenšení práce, kterážto práce je dalším prostředkem pro úkoj

jiné potřeby atd. Pro účely hospodářské vědy nelze pak pozorovati celý teleologický řetěz jako komplex, nýbrž je nutno jednotlivé hospodářské jednání pozorovati izolovaně a proti sobě klásti jenom prostředek a účel izolovaně pozorovaného aktu hospodářského.

Z řečeného plynou však určité důsledky. Rozlišování mezi strastí práce a strastí potřeby mohlo by býti vědecky relevantní pouze tehdy, kdyby bylo možno rozlišení toto provést též ve vědecké definici. Definice hospodářská musí však býti v rovině zjevů chtěných, tedy teleologická. Teleologicky nemohu na př. práce definovati jinak, než chtěnou nebo nechtěnou strastí. Je-li však, jak ukázáno, „práce“ jednou chtěnou, jindy však nechtěnou strastí, není zde kriteria pro její rozlišení od jiných strastí. Podobně tomu je u strastí potřeby. Na rozlišení „strastí práce“ a „strastí potřeby“ dosavadní terminologie muselo by se sáhnouti k jiným kritériím, než teleologickým, na př. musela by se definovati práce jako duševní neb fysická námaha. To dělítko bylo by však nejen nepřesné, nýbrž národohospodářsky by nemohlo také uspokojiti proto, že není teleologické.

Dlužno tedy zanechati rozlišování mezi strastí práce a strastí potřeby alespoň tam, kde je třeba klásti je proti sobě jako prostředek a účel a bude třeba držeti se rozdělení na strast vykupovanou a vykupující.

Když jsme si nyní uvědomili a ujasnili rozdíl mezi subjektivními strastmi, můžeme s větší bezpečností přikročiti ke zkoumání otázky příbuznosti pojmů subjektivní hodnoty a subjektivního užitku.

Člověk vždy přece jedná jen, aby snížil stav svých subjektivních strastí. Účelem a chtěným výsledkem jednání je tedy vždy úspora strastí, pro níž přičítá subjekt hospodářský statku nebo změně subjektivní hodnotu. Kdyby statky nebo změny byly nenahraditelnými, byla by výše hodnoty dána úsporou strastí vykupované a užitečnost by mohla býti měřítkem hodnoty. Kdyby z druhé strany byla sice náhrada vždy možná, ale nebylo by strastí vykupující (nákladu), za níž si náhradu vykupujeme, nebylo by žádné hodnoty, neboť existence nebo neexistence určitého děje nebo statku byla by pro nás irrelevantní. Ba i potřeba, jsouc ukojována při nejnepatrnějším hnutí, nabyla by jen výjimečně vyšší intensity. V daném případě bylo by lze konstatovati u statků schopnost uspořiti nám

strast a tedy konstatovati i užitečnost (kteréžto pojmy zřejmě splývají tu) v jeden ale nikoli, jak řečeno, hodnotu.

Leč bohužel nežijeme v takové zemi hojnosti a statky a vítané změny téměř všechny jsou sice nahraditelné, ale vykupitelné pouze za určitou oběť. Zdá se mi, že za těchto okolností nelze již použití pojmu užitečnosti jako měřítka hodnoty. Velikost hodnoty modifikuje se řečenou nahraditelností statků. Tak na př., mám-li neobmezené množství vody k dispozici, stává se jednotka (na př. pohár) tohoto statku bezhodnotnou. Je tomu tak i u užitečnosti? Mohu říci, že konkrétní množství vody stává se pro mne neužitečným, protože jí mám mnoho? Nebo jiný příklad: potřebuji obuv. Je-li libovolně a v neobmezeném množství kupitelná, pak v hospodářském smyslu obuv dosud nekoupená nemá pro mne subjektivní hodnoty. Nemá konkrétní, nekoupená obuv pro mne ani užitečnosti? Je-li hodnota stupněm užitečnosti a tudíž míra hodnoty i mezi užitečností, pak jí nemá. Mohu tedy říci: „Tento pár obuvi za výkladní skříň nemá pro mne subjektivní užitečnosti, ježto je volně kupitelný a náhradou za tento pár dostanu 1000 jiných.“ Shoduje se však tato terminologie s mluvou obecnou? Budu kupovati předmět, jenž mi je subjektivně neužitečný? ¹⁾ Anebo, má-li býti přece nazván subjektivně užitečným, pak je nutno prohlásiti, že užitečnost je neodvislá od nahraditelnosti (kdežto v daném případě hodnota doznala snížení jen pro nahraditelnost dotyčného statku). Jestliže však přijmeme, že užitečnost se nesnižuje nahraditelností, pak tento pojem není shodný s kvalitou, zakládající hodnotu.

Z toho ale musím vyvozovati, že velikost užitečnosti nemůže býti měřítkem hodnoty (Engliš: Hospodářská hodnota jest stupeň subj. užitečnosti — Základy hosp. myšlení, str. 82). Soudím, že užitečnost je dána představou účele. Jestliže tedy statek aneb změna v mé představě je, nehledíc k možné jich náhradnosti, pro docílení blahobytu vhodným prostředkem, pak

¹⁾ Neužitečnost bezhodnotného statku neb změny mohla by se konstruovat jen tím (arci i to jen za cenu jistého rozporu s terminologií obecnou), že by se kladla proti sobě užitečnost generická a speciální. Pak ale „speciální užitek“ a „subjektivní hodnota“, „speciálně užitečný“ a „subj. hodnotný“ stávají se pojmy identickými. Pak ale bude zase věci vědecké vhodnosti, rozlišovat pojem užitku a hodnoty, čili při užitečnosti nepřizírat k náhradnosti statku neb změny, při hodnotě ano.

je dána pro dotyčný statek neb změnu užitečnost, ač hodnota subjektivní může při možné neomezené náhradnosti téhož statku neb změny býti současně nullovou. Při předpokladu hodnoty dotyčného exempláře statkového neb změny musí od jich existence a uskutečnitelnosti či neexistence a neuskutečnitelnosti býti odvislá část mého blahobytu. Není-li této závislosti, není hodnoty.

Naproti tomu při prohlášení statku neb změny za užitečnou, deklarují pouze statek neb změnu za vhodný prostředek k dosažení určitého účele, pokud se týče za schopný přivoditi účel, tedy v konkrétním případě k dosažení nebo alespoň zlepšení svého blahobytu a neříkám ničeho o závislosti svého blahobytu na dotyčném exempláři statkovém neb změně. Zejména neříkám, jak budu s dotyčným statkem zacházeti, zda na př. s ním budu hospodařiti či nikoli. Mohu plynouti i užitečnými statky, mám-li jich hojnost, nad míru svých potřeb, nebudu však nehospodařiti hodnotnými.

Ostatně, kdyby hodnota byla stupněm užitečnosti, pak bychom tvořili zbytečně o jeden pojem více než jest zapotřebí, neboť i užitek jest pojmem, který nám ukazuje stupeň užitečnosti (Engliš: Peníze, str. 33: Změna je užitečná, zmenšuje-li mou subjektivní strast. Velikost uspořené strasti je jejím užitekem). Pak by však pojem užitku a hodnoty byl identický a jeden z nich zbytečný. Tomu však tak není, neboť přece říkáme: statek je proto hodnotným, poněvadž je užitečným. Neplatí však opak. Z toho vyplývá:

1. že hodnota v hospodářském smyslu není dána stupněm užitečnosti, nýbrž stupněm uspořené minimální strasti, která by nám vznikla, kdyby statek odpadl nebo směna se stala neproveditelnou, nebo, jak lze též říci: stupněm chtění uchrániti statek před ztrátou z dané situace. Řečené dvě kvality se tedy nekryjí;

2. že užitečnost, t. j. schopnost uspořiti nám nějakou strast, je předpokladem hodnoty. Jinými slovy, má-li nějaký statek neb změna býti hodnotnou, je třeba, aby byly i užitečnými;

3. že tento vztah nelze obrátiti, t. j. užitečným může býti nějaký statek neb změna i tehdy, jsou-li bezhodnotnými.

Shrnuji: „Užitečný“ jest „schopný uspořiti mi strast“, velikost této užitečnosti nazýváme užitekem. Pro tento užitek při-

pisujeme statku neb změně hodnotu, je-li od jeho existence neb její uskutečnitelnosti závislý.

Reknu-li pak, že určitý statek neb změna je užitečnější než jiná, je i to hodnocení ve smyslu tom, že i užitečnost může býti kvalitou, jejíž stupeň zjišťuji, ale hodnocení toto nezakládá subjektivní hospodářské hodnoty ve smyslu ustálené terminologie.

Ve smyslu toho, co předchází, ujasní se nám nyní, proč statek, jež chce získati směnou, nemusí v té situaci, ve které se nalézá, míti hodnoty, ale musí, mám-li se rozhodnouti pro koupi, býti mi alespoň subjektivně užitečný, t. j. schopný odstraniti mi strast, na př. vykupovanou (potřebu) a ujasní se též dilemma klasické školy, proč železo je užitečnější, zlato však vzdor menší užitečnosti hodnotnější.

Je-li však hodnocení ztráty pro určité situace nezbytné a tudíž pro hospodářskou vědu skutečně relevantní, jak právě bylo ukázáno, pak nebude jistě zbytečno, poukázati na jeho upotřebitelnost i tam, kde k vysvětlení dotyčného problému národohospodářského není ho nezbytně zapotřebí. Nebude tudíž k vůli zjednodušení hospodářských zákonů ani neplodné ukázati, že lze k dvojzákonu o relativním užitku a nákladu dojíti též cestou hodnocení, ač jest třeba připustiti, že hodnocení existence a ztráty vlastně tam, kde je primérní (změny, děje), není vždy nezbytné²⁾, neboť vystačíme pojmem užitku, kdežto tam, kde jest sekundérní (hodnocení statků), je nezbytné.

²⁾ Někdy ano. Tak na př. relativní užitek (jak v průběhu dalším uvidíme) je schopný mi ukázat, která směna je užitečnější, výhodnější a v jakém pořadí budu jednotlivé z nich uskutečňovat. Ale hodnota směny mně může celou úvahu zkřížit. Na př. zjistím, že ze čtyř směn mohu dle peněžní zásoby uskutečnit jen tři. Uskutečnil bych je v pořadí 1., 2., 3. (totiž třetí je nejméně výhodná, užitečná). Hodnotná úvaha mi řekne, že první dvě jsou však libovolně nahraditelné, poslední, třetí, však nenahraditelná (na př. poslední den je prodej dotyčného statku). Tu se může stát, že vzdor větší užitečnosti prvních dvou rozhodnu se celou peněžní zásobu věnovat pro zakoupení statku třetího. Ač tato směna je z daných nejméně užitečná, je přece nejhodnotnější. Zajistím si tedy zásobu třetího statku, a jednání moje vedla nikoli úvaha o relativním užitku, nýbrž úvaha o hodnotě směny.

II. Problémy směny.

A. Všeobecné.

Hodnocení mojí formulace oproti hodnocení, jak je pojímala rakouská škola, liší se zejména tím, že upouští od člověka statického, jenž hodnotí statky ze své zásoby, a nechává uvažovati člověka dynamického, hospodářsky činného, jenž je ochoten kdykoli svoji zásobu statkovou rozmnožiti. Aby to bylo možno, bylo třeba opustiti potřebu chápanou, jako „hospodářský pocit“ a nalézt v ní pocit nelibý, strast. Touto cestou teprve stala se potřeba jednou, nikoli arci jedinou subjektivní hospodářskou strastí. Tento poznatek dovolil pak srovnávání s hospodářskými strastmi ostatními a z potřeby učinil prvek kommesurabilní. Tím do hospodářské noetiky zaveden byl pojem možnosti hospodářské náhrady a výkupu ze strastí (náhradního statku, náhradní směny).

Přesun od statické postavy člověka rakouské školy k dynamické v mém smyslu bylo pak prvním krokem k tomu, že hodnocení bylo přeneseno i na děje a změny všeobecné³⁾.

B. Vysvětlení směny.

Rakouská škola pokusila se sice také vysvětliti hodnocením jednu z hospodářských změn, t. j. směnu. Bohužel však na nepravém místě. To bylo ukázáno již v mém citovaném článku³⁾. Na tomto místě chei jen docela zběžně shrnouti, co tam bylo řečeno.

These rakouské školy je: Při směně získávám vyšší subjektivní hodnotu, než dávám. Při této thesi pochybila rakouská škola ve dvojím směru: jak co do hodnoty statku při směně získaného, tak i statku při směně obětovaného. Není totiž pravda, že získávám při směně hodnoty nějakého statku, nýbrž získávám pouze a jedině krytí strastí potřeby (kdežto hodnota, jak víme, může sice býti dána strastí potřeby, ale může vedle toho býti též dána strastí nákladu za statek náhradní, je-li v konkrétním případě strast tohoto nákladu strastí menší).

³⁾ Můj článek: Neplodnost hodnotné teorie rakouské školy pro vysvětlení směny. Sborník věd právních a státních, roč. XIX., rok 1919.

Na druhé straně ztráta definitivní, t. j. hodnota statku při směně obětovaného a oběť téhož statku při směně, nejsou veličiny identické, nýbrž naprosto různé, což lze všeobecně formulovati takto: hodnota statku peněžního při směně obětovaného je dána strastí potřeby nejméně důležité, danou zásobou peněz ještě kryté, kdežto oběť statku peněžního, jež při směně dávám, je vyjádřena strastí potřeby nejdůležitější, danou zásobou peněz již nekryté. Ztráta definitivní je tedy vždy větší než ztráta oběti při koupi, ježto potřeba nejnížší, zásobou peněz krytá, má vždy vyšší intenzitu než potřeba nejvyšší, zásobou peněz již nekrytá.

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá tedy, co jsem již dříve prokázal, totiž, že akt směny samotné hodnocením vyložití nelze.

C. Vysvětlení volby určité směny.

Při směně dlužno však rozeznávati dvojí: Běží totiž jednak o vysvětlení, proč člověk mění vůbec, jednak však též o vysvětlení další, proč člověk volí z tisíce různých směn možných právě určitou směnu konkrétní. První problém nedovede, jak právě bylo ukázáno, nám samo hodnocení přímo vysvětliti. Ono však nicméně nebylo ani pro tento účel irrelevantní, neboť dalo nám data, pomocí jichž teprve vysvětlení směny vůbec bylo umožněno. Těmito daty jsou hodnototvorné prvky, t. j. subjektivní strasti, jež při hledání pojmu hodnoty byly nalezeny.

Naproti tomu pro druhý problém, t. j. proč člověk volí z možných několika směn buď jedinou směnu určitou aneb dle dané své zásoby peněžní několik určitých směn, opomíjeje při tom ostatní možné, podává nám hodnocení nejen materiál, nýbrž celou stavbu myšlenkovou přímo. Hodnocení směny je obdobou hodnocení statku, ač po pravdě vlastně hodnocení dějů a tedy i směny je primární, statků sekundární. Vědecky arci je zasloužilejším toto, nikoliv ono, neboť historicky bylo toto problémem a bylo „occasio inventionis“ celé subjektivistické konstrukce. O hodnocení směny jsem sice již pojednal ve „Vědecké ročence Masarykovy university“, 1921, zde však je třeba doplnění, pokud toho další výklad vyžaduje.

III. Hodnocení směny.

A. Zvláštnosti úvahy hodnotné při hodnocení směny.

Než přistoupíme ke hodnocení směny, dlužno předeslati několik poznámek o tom, v čem se hodnocení statku a směny shoduje a čím se liší.

1. *Totožná povaha náhradní směny i náhradního statku.*

Při hodnocení statku uvažuje hospodářský subjekt o tom, zda není práce, spojená se získáním náhradního statku, menší strastí než strast z neukojené potřeby a tudíž výrazem hodnoty. To činí hodnotící subjekt právem, ježto hodnota statků je dána úsporou minimální strasti, kterou by člověk následkem odpadu hodnoceného statku utrpěl. Proto též nelze uvažovati o náhradní strasti práce jakkoli veliké (jako o hodnotvorné složce), nýbrž jen o strasti práce minimální, ježto tu by člověk volil a utrpěl. Proto též při hodnotě směny nelze za náhradní směnu považovati směnu jakkoli výhodnou, nýbrž jen směnu po hodnocené směně nejvýhodnější, ježto, kdyby hodnocená odpadla, tu by volil a uskutečnil.

Není arci závady, abychom nesrovnávali mezi sebou i směny, jež co do výhodnosti nenásledují přímo po sobě (na př. směnu nejvýhodnější a směnu nejméně výhodnou), ale pak arci neběží o směnu náhradní v uvedeném smyslu a my srovnáváním nezjistíme hodnoty odpadlé (hodnocené) směny, nýbrž srovnáváme pouze výhodnost dvou směn mezi sebou.

2. *Odpad směny je nejen ztrátou, ale i ziskem.*

Hodnota statku je dána strastí, jež jeho odpadem vzbudí. Zde tedy odpad znamená čistou ztrátu, žádný zisk. Odpad směny nemá tak zcela trpkou příchut. Ztrácím arci, odpadne-li, jinak by tu nebylo hodnoty, ale také získávám, totiž to, co uskutečněním směny hodnocené musím obětovati. Tuto oběť musíme odečísti, abychom obdrželi čisté saldo úspory strastí, tedy hodnotu směny. To, co odečítáme, je však právě prospěchem, který nám náhradní směna přináší, čili, jak lze též

řící, hodnota statku je čistým výnosem subjektivním, jenž nemá nákladu, kdežto hodnota směny jest subjektivním výnosem, jež obdržíme teprve po odečtení subjektivního nákladu (oběti náhradní směny). Důvod je ten, že hodnocený statek má m v určité situaci a jeho odpadem z ní (z té situace) utrpím strast. Hodnocenou směnu chci teprve uskutečnit a za tím účelem jsem nucen k oběti toho, co by mi náhradní směna vynesla.

3. Odlišná povaha náhradní směny a náhradního statku: ne- běží o týž statek.

Zvláštní povaha směny přináší s sebou, že pojem náhradní směny je poněkud jiný než pojem náhradního statku. Pozbudu-li statku, utrpím buď strast z potřeby odpadlého statku nebo strast nákladu za náhradní statek (tedy na př. strast práce nebo výdej penízu). Při hodnocení směny je možná úvaha analogická, nikoliv však (*ceteris paribus*) identická. Propasu-li na př. příležitost uskutečnit hodnocenou směnu, pak, jednaje dle postulátu minima strasti, uskutečním směnu nejbližší v ý-
h o d n o u. Při náhradní směně nemusí však běžeti vždy o získání stejného statku, jako tomu bylo při ztrátě hodnoceného statku, nýbrž pod pojem náhradní směny spadá buď získání statku o téže úkojné schopnosti za touž neb jinou cenu aneb vzdání se téhož obnosu peněz za statek o téže neb jiné úkojné způsobilosti, neboť strast, kterou utrpím odpadnutím hodnocené směny, může spočívat buď v tom, že za krytí potřeby o stejné intenzitě musím utrpěti větší strast vyku-
p u j í c í (více obětovati), nebo za tutéž oběť nemohu krýti stejně vysoký počet intenzit strasti z ne-
u k o j e n é potřeby. Abych mohl však směnu hodnotiti, tedy případně srovnávati se směnou náhradní, je nezbytno, aby se kvantitně nerozházely ve dvou směrech, nýbrž toliko v jednom. Abych tedy mohl dvě směny po stránce hodnotné srovnávati, je předpokladem, že buď cena při náhradní směně je táž, i když užitečnost (úkojná schopnost) statku získaného při náhradní koupi bude jiná, anebo že intenzita kryté potřeby při obou směnách (hodnocené a náhradní) bude tatáž, třebaš by i nákupní ceny dotyčných statků se rozházely. Uvedené předpoklady pro hodnocení směny lze arci v životě zřídka kdy viděti uskutečněny. Jak se však ukáže, není tato zdánlivá in-

kommesurabilita nepřekonatelnou překážkou. Zákon o relativním užítku a nákladu je jedním mostem ku překlenutí.

B. Pojem hodnoty směny všeobecně.

Mějmež potřebu A , B o intenzitách 10, 8, při čemž statky a , b , sloužící k ukojení řečených potřeb, jsou volně kupitelné, a to oba za tutéž cenu. Za tohoto předpokladu bude arci lhostejno, stojí-li jeden statek peněžní jednu peněžní jednotku či deset jednotek. Abych předsezval směnu vůbec, je ovšem nutno, abych přijal více, než dávám (nemusí to však býti větší hodnota, jak mylně předpokládal Böhm-Bawerk). Moje peněžní zásoba stačí k zakoupení pouze jednoho ze statků. Koupí statku „ a “ získávám ukojení potřeby o intenzitě 10, co však při směně za to dávám? Peníz. Kolik úspory strasti představuje pro mne tento peníz? Jednou 10 intenzit, jednou 8, 6, 4 atd. intenzit, podle toho, který statek, totiž s jakou úkojnou schopností bych si za něj koupil. Předpokladem přece bylo, že kterýkoli ze statků mohu za stejný peníz si vykoupiti. Jisto je, že mohu však dle dané své peněžní zásoby si vykoupiti statek jen jeden, s vyloučením ostatních. Koupím-li statek „ a “ s úkojnou schopností 10 intenzit, nebudu si moci koupiti statek „ b “, na který by byla padla volba moje (jako nejžádoucnější statek, peněžní zásobou nekrytý), kdybych si statek „ a “ nemohl koupiti. Statek „ b “ však má úkojnou schopnost 8. Čili chci-li 10 (t. j. „ a “), musím obětovati 8 (t. j. „ b “). Získávám tedy dvě intensity strasti, t. j. přijímám více, než obětuji. Co bude hodnotou této směny? U statku jsou při hodnocení myslitelné dva případy. Buď není náhradního statku, nebo si mohu stejný statek opatřiti za strast vykupující (tedy na př. za strast práce nebo oběti jiného statku). Uvažme i zde oba případy.

1. Hodnota směny, není-li směny náhradní.

Kdyby byla každá další, pokud se týče jakákoliv náhradní směna za peníz z mé zásoby peněžní vyloučena (na př. peněžní směny byly by zrušeny a zakázány), pak by strast z odpadnutí hodnocené směny a tedy její hodnota byla dána nejen výše zmíněnými dvěma intenzitami strasti, nýbrž plnou strastí potřeby statku směnou (za peníz) získatelného, tedy v konkrétním případě 10 intenzitami strasti, neboli peněz

bych vůbec nemohl použití, staly by se bezcennými a statku „A“ bych směnou za peníz neobdržel.

Jinak by tomu bylo při směně naturální, kde bych směňoval statek „B“ za statek „A“. Statek „B“ měž schopnost uspořiti mi strast potřeby o 8 intenzitách. Kdybych nemohl uskutečnit náhradnou směnu, utrpěl bych sice také strast potřeby statku „A“, ale zůstal by mi statek „B“ s úsporou 8 intenzit. Hodnota směny by tu byla dána *motivem směny*, totiž úsporou strasti dvou intenzit.

2. Hodnota směny při existenci směny náhradní.

a) Při téže ceně různých statků.

V každém jiném případě, tedy za vlády peněžního hospodářství vlastně prakticky vždy, je možná t. zv. náhradní směna, t. j. směna, při které uplatním svůj peníz, ať již koupím stejný statek, poněvadž jsou libovolně kupitelné, anebo ať koupím jakýkoli jiný statek, třeba o nižší úkojně schopnosti. Hodnota směny pak bude dána úsporou strasti, kterou by mi poskytla směna hodnocená po odečtení úspory strasti, která mi kyne ze směny náhradní, čili zkrátka rozdílem motivů (jednání) dotyčných směn. Odpadnutím hodnocené směny neutrpíme totiž nikterak ztrátu celé úspory strasti, kterou mi přináší, neboť dostává se mi za to směny náhradní (s jistou byť i menší úsporou strasti), kterou bych bez odpadnutí hodnocené nebyl mohl uskutečnit. Běží o to, vyjádřiti úsporu strasti každé z dotyčných směn:

Úsporu strasti, skýtanou statkem „A“, označujmež „a“, skýtanou statkem „B“, označujmež „b“ a peněžní obnos, jenž je cenou v obou případech, „c“. Motivy směny označujmež „M“. Pro směnu:

I. (hodnocenou), platí $M_1 = a - c$,

II. (náhradní), platí $M_2 = b - c$.

Odečteme-li obě rovnice, obdržíme $M_1 - M_2 = a - b$, čili hodnota směny je dána rozdílem mezi dvěma strastmi potřeby, t. j. onou, jež by byla kryta směnou hodnocenou a onou, jež by byla kryta směnou náhradní za předpokladu, že cena statků je táž.

Ve smyslu předchozích vývodů víme však, že za peníz „c“ mohu dosaditi též statek získatelný při směně náhradní, čili potom bude

$$M_1 = a - b,$$

a ježto shora platila rovnice

$$M_1 - M_2 = a - b,$$

můžeme též říci

$$M_1 - M_2 = M_1.$$

Z toho plyne, že hodnota směny (rozdíl motivů směny) za předpokladu téže ceny při obou dotyčných směnách se rovná motivu směny hodnocené.

Tento výsledek nás nepřekvapí, vzpomeneme-li, co bylo řečeno v úvodních poznámkách o hodnotě směny, totiž, že směna je složena z pozitivní a negativní stránky z plus a minus, pročež, dojde-li k uskutečnění směny, je subjektivní výnos její menší o podstoupený náklad, odpadne-li však, je strast z odpadu zase menší o náklad, jež nepodstoupíme.

b) Při různé ceně téhož statku.

Poněkud jinak tomu je, běží-li o hodnotu směny, kde statek kupitelný je stejný nebo alespoň strast potřeby (příslušným statkem krytá) je stejná, ale cena statků je různá. Vyjádřiti lze tento případ takto:

Směna I. a (strast potřeby) — b (peněžní obnos) = M_1 ,

směna II. a (strast potřeby) — c (vyšší cena) = M_2 .

$$M_1 - M_2 = a - b - (a - c) = c - b$$

čili hodnota směny za předpokladu, že týž statek bude kupitelný za různou cenu, je dána rozdílem dotyčných cen, tedy rozdílem přinášené oběti, čili, jak možno též říci, intenzitou oné potřeby, již je možno krýti za peněžní rozdíl mezi cenou statku získaného při směně hodnocené a náhradní.

Z toho, co předchází, plynou tyto důsledky:

1. Hodnotiti lze směny jen tenkrát, když

a) buď cena je táž a úkojnost statků různá, anebo

b) když úkojnost je totožná, ale cena odlišná.

2. Hodnota směny je dána pro případ :

a) rozdílem úkojné schopnosti (subjektivní užitečnosti) dotyčných statků,

b) rozdílem dotyčných cen.

c) Hodnocení směny na volném trhu.

Jak viděti, kryje se tato formulace hodnoty směny plně s onou, kterou jsem uvedl v Ročence Masarykovy university (1921), totiž, že hodnota směny je dána rozdílem motivů směny. Pouze zjednodušení, jak v této stati je formulováno, nebylo tam rozváděno. Řečené zjednodušení uplatňuje se zejména důležitě na trhu, kde stojí proti sobě soutěžně několik kupců, žádajících totéž, a prodavačů, nabízejících totéž. **Hodnocení kupce** je analogické případu sub 2. b) a hodnota směny tudíž je pro něho dána intenzitou potřeby, kterou lze krýti za peněžní rozdíl v ceně statku nabízeného při směně hodnocené a náhradní, čímž dojde kupec postupnou úvahou a vylučováním směn méně výhodných k rozhodování mezi cenou nejlevnější a nejbliže levnou. **Prodávatel** naproti tomu přijímá peníz a dává statek, jenž představuje peníz stržitelný při směně náhradní. Hodnota směny tudíž pro něho je dána intenzitou potřeby, odpovídající rozdílu mezi penízem strženým (při směně hodnocené) a stržitelným při směně náhradní, až analogicky (jako kupec) dojde k rozhodování mezi nabídkou (ceny) nejvýhodnější a nejbliže výhodnou. Nabídka a poptávka není ničím jiným, než hodnocením směny. Nabídka a poptávka arci, jak víme, nevysvětluje o sobě ceny, ale je cenotvorným prvkem.

d) Kumulativní hodnocení směny.

Je myslitelný případ, že nelze izolovaně hodnotiti jednu směnu, nýbrž že se ukáže nutným, hodnotiti kumulativně několik směn dohromady. I pak platí uvedená formule pro případ 2. a) : H_1 (hodnota) = $a - b$, a pro případ 2. b) : $H_2 = c - b$, jenom že pak pod „a“ a „b“ se nerozumí jediná uspořené strast potřeby, nýbrž součet užitek (uspořených strastí potřeb) u dotyčných hodnocených a náhradních směn. Totéž platí mutatis mutandis o „c“ a „b“.

Proti této velice jednoduché formulaci hodnoty směny by se mohlo namítati, že nebylo potřebí úvahy tak složité

k docilení výsledku tak prostého a že i při jednoduché úvaze vidíme, jaká úspora strasti nám z té které směny vyplývá. Ale právě této složité úvahy bylo potřebí k důkazu, že běží o pochod myšlenkový úplně analogický jako při hodnocení statku. Za to pak konečné výsledky jsou právě tak jednoduché, jako prostá úvaha denního života. Tím pak, že se docílilo jistoty, že při vysvětlování směny možno aplikovati obdobně zásady, jež platí pro hodnocení statku, docházíme též k jistému zjednodušení zákonů hospodářských, neboť výklady o směně a o t. zv. zákonu nabídky a poptávky lze navázati na nauku o subjektivním hodnocení vůbec.

C. Hodnota směny při relativním užitku a nákladu.

1. Všeobecné.

Řečené formule pro hodnocení směn platí, jak bylo zdůrazněno, jen za předpokladu, že buď cena nebo úkojnost (užitečnost) statků při směně hodnocené i náhradní je totožná. Naproti tomu, projdeme-li případy, jež řeší zákon o relativním užitku a nákladu, nabudeme dojmu, že zásad uvedeného hodnocení směny bude těžko lze aplikovati, ježto téměř nikde nenalezneme předpokladu týchž cen. Předpoklad týchž cen u statků různé užitečnosti znamená arci velké zjednodušení úvahy a proto jsem v předchozích pracích s oblibou ho používal. Zdá se, že se to stalo neprávem, neboť právě případy, kde jsme nuceni se rozhodovati mezi různě úkojnými statky o různé ceně, jsou ve skutečném životě v nesmírné převaze a bylo-li by hodnocení směny omezeno na řečené předpoklady, pozbylo by vlastně prakticky významu, jsouc upotřebitelné jen v několika výjimečných situacích životních. Leč po zralé úvaze dojdeme k tomu, že obtíž, jež se staví v cestu úvaze o hodnotě směny při nerovnosti cen, není nepřekonatelná. Vždyť zákon o relativním užitku je právě promítáním užitečnosti statků do téže ceny (peněžní jednotky). Engliš tedy správně promítl problém vyrostlý z nerovnosti cen statků do jednotky peněžní. Tím si získal platformu pro zjištění „jich relativního užitku“. Budiž mimochodem řečeno, že toto řešení není jediné. Problém, o nějž běží, je vlastně matematicko-technickým a každý způsob, ježž technika početní nám skýtá, musí vésti k témuž výsledku.

Neboť nejedná se při srovnávání statků o různých cenách než o nalezení společné platformy, na níž by bylo lze statky srovnati. Jedno řešení bylo převedení jich „užitečnosti“ na jednotku peněžní, jiným řešením bude na př. zjistiti nejmenší společný násobek cen a podle toho propočítati, jak by sejevila relativní úkojnost (užitečnost) u jednotlivých statků, kdyby cena všech byla stejná. Je na př. zřejmo, že, uspořili mi jeden statek tři intensity strasti vykupované o ceně dvou peněžních jednotek a jiný statek mně uspořil čtyři intensity této strasti při ceně tří jednotek peněžních, že je to totéž, jako by cena obou statků byla šest, při čemž však první statek by mi uspořil devět intensit strasti (třikrát tři) a druhý statek osm intensit (dvakrát čtyři). Tím nemá býti řečeno, že propočítání na relativní užitek peněžní jednotky by bylo méně vhodné, naopak snad je i vhodnější: chtěl jsem pouze ukázati, že řešení jiné není vyloučeno a že problém je potud aritmetický, že stačí jakoukoli cestou naléztí společnou platformu pro zjištění jediného kvantitního rozdílu dvou objektů, jež mají býti k sobě přirovnány a jež se kvantitně liší ve dvou směrech. Běží tedy o převedení dvou kvantitních rozdílů na jeden jediný, podle příkladu: Který vlak jede rychleji, ten, co ujede 250 km za pět hodin, nebo ten, který ujede 240 km za čtyři hodiny? Ani zde není třeba vypočítávati hodinovou rychlost, nýbrž převéstí rychlost obou na společný násobek, t. j. 20 hodin.

Ve smyslu předešlých vývodů vyplývá z předchozího pro naše úvahy tento důležitý poznatek: Bylo řečeno, že naše hodnotné úvahy byly podepřeny o předpoklad jednotné ceny všech statků, mezi nimiž máme voliti, při dané možnosti několika směn. Jestliže se nám podaří zařaditi všechny volitelné statky do jediné úrovně cenové, pak se tím rozřeší i problém hodnocení směn při původně různých cenách statků.

2. Možné eventuality.

Uvažme předem, jaké případy a kombinace kvantitních rozdílů statků při hodnocení směny se mohou vůbec vyskytnouti.

a) Statky různé užitečnosti za tytéž ceny.

b) Statky téže užitečnosti (pokud se týče statky téhož druhu) za různé ceny.

c) Statky rozdílné užitečnosti za různé ceny.

d) Peněžní obnosy různé výše, ziskatelné za různou strast výkupu (nákladu).

e) Statky rozdílné užitečnosti za různé ceny, při čemž se předpokládají ještě potřeby nikoli jako nedílné, nýbrž jako dělitelné, a to s postupujícím úkojem o klesající intenzitě.

Případ *a*). Řešení otázky první bylo učiněno východiskem při řešení celého problému hodnotného a tudíž odpověď zde odpadá.

Případ *b*). Ten nastává, chci-li koupiti jediný statek, ale ten se vyskytuje v různých cenách. Zde neběží o to, jak se rozhodnu, neboť je jasné, že zvolím vždy statek nejlacinější, běží-li jen o tutéž jakost. Avšak v rámci hodnocení je případ ten řešiti nejen s hlediska subjektu hospodářského, jednajícího zdánlivě automaticky, nýbrž i dle konstrukce hodnoty směny, jak byla výše podána. A tu možno říci: Jestliže mohu koupiti týž statek o různé ceně, je to totéž, jako kdybych měl volbu, koupiti buď statek dražší anebo statek lacinější a k tomu za zbylý obnos (za rozdíl mezi dražším a lacinějším) ještě jeden další statek, čili: jako bych měl volbu mezi koupí dvou statků za tutéž cenu, z nichž jeden však slouží potřebě intenzivnější a druhý méně intenzivní.

Na příklad: Statek „*a*“, „*a'*“ (statky stejné, téhož druhu) jsou kupitelné v různé ceně, dejme tomu za osm a deset peněžních jednotek. Statky „*a*“ neb „*a'*“ slouží krytí téže potřeby *A* o intenzitě 20, vedle toho mám však potřebu *B* o intenzitě 5, jež může býti kryta statkem „*b*“, kupitelným za dvě peněžní jednotky. Moje zásoba peněžní obnáší deset peněžních jednotek. Za těchto okolností mohu koupiti statek „*a*“ za osm a statek „*b*“ za dvě peněžní jednotky, čímž budu krytí 25 intenzit strasti, kdežto koupí statku „*a'*“ za tutéž peněžní oběť bych ukoujil pouze 20 intenzit strasti. Moje úvaha bude pak při volbě mezi „*a*“ a „*a'*“ identická, jako bych měl volbu mezi dvěma statky kupitelnými za tutéž cenu, ale sloužící dvěma různým potřebám o různé intenzitě.

Mohlo by se namítati, že je to uměle zkonstruovaný příklad, kde právě za rozdíl mezi vyšší a nižší cenou téhož statku

mohu zakoupiti další statek, jenž mi ukojí vedle první potřeby ještě jinou. Této námitce lze však lehce čeliti, neboť při nekonečné řadě potřeb, jež člověk hospodařící má, a při neskonalé různorodosti cen kupitelných statků, lze za každý i sebe menší peníz ještě naléztí statek, jenž je schopen ukojiti nějakou naši potřebu buď již pocífovanou nebo očekávanou. Uspořítí peníz neznačí ničeho jiného, než zajistiti si krytí očekávané budoucí potřeby.

Je-li však uvedená úvaha správná, lze i při koupi téhož statku o nestejně ceně aplikovati pochod myšlenkový, platící pro koupi statků s různou úkojnou schopností (t. j. sloužících potřebám o nestejně intenzitě), kupitelných za stejnou cenu. [Předpoklady tytéž, jako sub *a*).]

Je-li statek kupitelný za různé ceny, je hodnota směny nejvýhodnější dána intenzitou oné potřeby, kterou je možno ukojiti (krytí) za rozdíl mezi cenou nejlevnější a nejbliže levnou. Příklad ten byl řešen sub *B. 2. b*).

Příklad *c*).

Příklad třetí odpovídá situacím, pro které byl formulován Englišův zákon o relativním užítku a relativním nákladu. Ratio essendi tohoto zákona, jak je vidno, zakládá se na tom, že ceny statků nejsou jednotné, nýbrž různé.

Engliš uvádí tento případ :

Osoba měžž potřeby *A, B, C, D*. Jim odpovídající statky *a, b, c, d*. Intenzita potřeb budiž 56, 48, 39, 28. Cena statků budiž 68, 52, 40, 28. Osoba disponuje 120 peněžními jednotkami. Nás zajímá otázka, které statky bude osoba *A* kupovat, v kterém pořadí a jak se bude jeviti hodnota takto uzavřených směn v poměru ke směnám náhradním.

Potřeby	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>
Intenzity	56	48	39	28
Cena statků	68	52	40	28

Nejmenší společný násobek 1547 čili

	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>
Intenzity	1270	1428	1508.325	1547
Cena	1547	1547	1547	1547

Intensivity potřeb 1270, 1428 atd. měly by se míti přesně k sobě jako relativní užitek Englišův, t. j. $56 : 48 = 0\cdot83$, $48 : 52 = 0\cdot92$ atd., tomu však tak není pouze z toho důvodu, že nejmenší společný násobek je vypočítán přesně beze zbytků, kdežto hraniční užitek je počítán Englišem jen přibližně s korekturami desetinných míst. Výsledek nám však praví, že kdyby cena všech uvedených statků byla stejná, totiž 1547 jednotek, že by schopnost úkojná u jednotlivých statků byla v tomto pořadí: *d*, *c*, *b*, *a*. V tom pořadí bude hospodařící subjekt též kupovat, až do vyčerpání zásoby peněžní (dle Englišova předpokladu má subjekt 120 peněžních jednotek). Totiž vydá $28 + 40 + 32$, t. j. 120 jednotek za statek *d*, *c*, *b*.

Hodnota směn pak při volení relativním nejužitečnějších statků oproti směnám oněm, kdybychom volili statky absolutně nejužitečnější, nebude :

$$(28 + 39 + 48) - (56 + 48) = 115 - 104 = 9, \text{ nýbrž} \\ (1547 + 1508 + 1428) - (1270 + 1428) = 1785.$$

Intensivity potřeb jsou arci pouze umělou konstrukcí a nejedná se tudíž hospodařícímu subjektu ve skutečnosti o zjištění počtu intenzit, nýbrž o zjištění pořadí a poměru jich užitečnosti. Tomu cíli pak se vyhoví stejně, zjistíme-li relaci užitečnosti jich v jednotkách či desítkách či stovkách intenzit. Ve skutečnosti člověk nezná intenzit a propočítávání, ale promítá užitečnost statků do téže ceny. Jsou-li pak všechny statky, o něž běží, v jeho představě kupitelné za jednu a touž cenu, je úplně lhostejné, za jak vysokou cenu jsou kupitelné, neboť při srovnání jich vespolek neběží o to, co mají společného, nýbrž čím se různí. To pak je schopnost uspořítí nám strast vykupovanou (užitečnost) a nikoli cena. Mám-li tedy volbu mezi koupěm klobouku (strast potřeby 50, cena 100) a bot (strast potřeby 50, ale cena 150), je poměr jich užitečnosti takový, jako by oba stály po 300 jednotkách peněžních, ale klobouk mi ušetřil 150 intenzit, boty však pouze 100 intenzit strasti. Hodnota je pak 50 intenzit strasti. Ježto vím, jak veliká je u mne strast potřeby klobouku, jež je tedy dána, mohu položit ji na roveň indexnímu číslu 100 a hodnota směny je pak dána indexem 33 čili hodnota směny je dána třetinou intenzity strasti potřeby klobouku. Dle řečené formu-

lace bude ostatně možno zjistiti výhodnost směn nejen relativně nejužitečnějších, oproti absolutně nejužitečnějším, nýbrž též veškeré jiné možné eventuality.

Sluší však upozorniti i na to, že za určitých okolností může se hospodařící subjekt rozhodnouti vůbec nekupovati statků relativně nejužitečnějších, nýbrž případně méně užitečné, ale zapadající lépe v rámec jeho peněžní zásoby.

Na př. moje zásoba peněžní budiž nikoli 120 peněžních jednotek, nýbrž toliko 96, ostatní předpoklady zůstaňtež nedotčeny. Zřejmě se mi nedostává dosti, abych nakoupil tři statky, nýbrž musím se omeziti na koupi statků dvou.

Koupiti mohu buď: „a“ a „d“ nebo „b“ a „c“ nebo „b“ a „d“ nebo „c“ a „d“. Relativně nejužitečnější koupě byla by „c“ a „d“, t. j. vykoupení 57 intenzit strasti potřeby. Nejvíce intenzit strasti však si vykoupím koupí statku „b“ a „c“, t. j. 87 intenzit strasti. Je sice pravda, že po uskutečnění této koupě mně zbudou pouze čtyři jednotky peněžní, kdežto při koupi statků relativně nejužitečnějších 28 jednotek. Ale podnikl-li jsem na př. cestu z venkova do města za účelem nákupu a nemám-li pro okamžik jiné potřeby, nakoupím statky, jež v rámci mé peněžní zásoby mi opatří maximum úspory strasti potřeby.

Případy *d*) a *e*).

Oba dva jsou pouhou obdobou úvah, uvedených sub *c*). Bylo by proto zbytečné, ukazovati na příkladech týž pochod myšlenkový. Případ sub *d*) týče se hodnocení hospodářského jednání, kdy hospodářský subjekt vydělává si svou pracovní způsobilostí peníze.

Zde stojí proti sobě z jedné strany statky, jichž výrobou vydělám si různé množství peněz, z druhé strany různá strast práce, kterou výroba zmíněných statků vyžaduje, tedy oboustranně dva kvantitní rozdíly, jež je třeba převést na jediný. Je nasnadě, že dle uvedené metody mohu převedením na společný násobek zjednatí si předpoklad téže strasti práce, jež mi ukáže relativní různý výnos peněžní anebo předpoklad téhož peněžního výnosu, jež mi ukáže relativně různou strast práce, nutnou při výrobě dotyčných statků. Výsledek by musil býti identický, t. j. výroba relativně hodnot-

nější by musila vynésti o tolik více peněžních jednotek, při stejné strasti práce, o kolik méně strasti práce při docilení stejného výnosu peněžního by vyžadovala. Leč dobré důvody nás budou nutiti, abychom nepřeváděli dotyčných výrobních aktů na předpoklad téže strasti práce, při relativně různém výnosu peněžním, nýbrž naopak. Důvod je ten, že intenzita strasti, ať potřeby či práce, je jen cifrou poměrovou, materiálně bezobsažnou, tedy indexem bez materiální výplně. Obsahu se jí dostane teprve tehdy, označí-li konkrétní svoji strast, na př. strast potřeby klobouku 10 intenzitami. Věda hospodářská operuje těmito indexy, jen aby vyjádřila poměr mezi dvěma strastmi. Jinak je tomu u peněžních jednotek. Při peněžní jednotce mám vždy představu obsahu, kupní síly. Počet jich nevyjadřuje jen poměru, nýbrž obsah. Nemohu tudíž vyjadřovati hodnoty směny neb hospodářského jednání v peněžních jednotkách, získaných za předpokladu téže strasti práce a myšlených jako indexní čísla.

Konečně případ sub *e*) je aplikací dříve vyslovených zásad pro ten případ, že nepředpokládáme potřeby jako ucelené jednotky, nýbrž počítáme se známým zjevem, že potřeby jsou dělitelné a postupným úkojem ubývá jim na intenzitě, takže jednotka statková neukojuje vždy téže intenzity potřeby, nýbrž postupně stále klesající intenzitu. Pro náš myšlenkový postup je tomu však tak, jako kdyby běželo o tolik různých statků, kolik jednotek přichází v úvahu, a o tolikéž různých úkojných schopností za různé ceny. Případ ten se tedy dá subsumovat pod případ *c*). Bystrý postřeh Englišův na tomto případě, totiž postřeh o vyrovnávání se užiteků mezních, lze konstatovati i dle metody výše uvedené a aplikované.

IV. Závěr.

Důsledky, jež se podávají z předcházejících vývodů, jsou tyto :

1. Strast potřeby a práce nelze klásti proti sobě jako protivy, nýbrž dlužno rozlišovati pouze mezi strastmi chtěnými a nechtěnými. Ony nazývám vykupujícími, tyto vykupovanými.

2. Hodnota není stupněm užitečnosti, nýbrž stupněm určité uzpůsobené žádoucnosti (chtění) statku či uskutečnitelnosti změny, jak shora bylo ukázáno.

3. Hodnota (ztráty) je nepostradatelná při hodnocení statku, ale též důležitým momentem při hodnocení změn.

4. Směna sama nemůže být vysvětlena z rozdílu hodnoty statku získaného a obětovaného, ale nemůže být vysvětlena bez hodnototvorných prvků, které za účelem a při vysvětlení subjektivní hodnoty byly objeveny (subjektivních strastí).

5. Směny mohou být hodnoceny. Hodnocení směny neslouží však tomu, aby člověk si je uvědomoval před směnou a dle něho jednal. Jedná dle úvah téměř automatických a ex post hodnocení mu vysvětluje, proč tak jednal. Podobně jako člověk automaticky myslí a nikoli vědomě dle logických zákonů. Ty byly zachyceny, aby jeho myšlení dodatečně vysvětlily. Hodnotu směny si uvědomujeme představou jejího odpadnutí, t. j. představou stavu subjektivních strastí před směnou a po ní (podobně jako hodnotu statku, představou jeho neexistence). Zjednodušení se dostává formulaci hodnoty směny, je-li možná směna náhradní. To za peněžního hospodářství je vždy. Pak hodnota směny je dána rozdílem mezi úkojností statků získatelných za touž cenu, pokud se týče rozdílem mezi cenami hledaného statku. Zjednodušená formulace ujasňuje hru nabídky a poptávky za volné soutěže na trhu.

6. Hodnocení směny předpokládá srovnání dvou směn. Tudíž připouští jen jeden kvantitní rozdíl a redukuje ostatní na jeden. Proto promítá různě úkojné statky do téže ceny, a různý náklad do téhož výnosu. To však zjednodušuje posouzení celého hospodářského procesu výroby a spotřeby subjektu. Promítnu-li totiž u téhož subjektu různou činnost výrobní do peněžního výnosu stejné výše, jako je cena různě úkojných statků, mohou projekční plochu peněžní vůbec eliminovati.

Tak se dá hodnotiti nejen každá výroba subjektu a směna, nýbrž vůbec každé naše hospodářské jednání. Každé, ježto je motivované, vykazuje pro nás jistou úsporu strastí, proto každé je subjektivně hodnotné, pokud je zároveň podmínkou oné úspory.

7. Posouzení pořadí výhodnosti hospodářského jednání a směn děje se člověkem bezděčně, prostou úvahou. Úvaha je jednoduchá a lehká. Jednoduchý je též závěr, říci, že vlastně

taková úvaha je hodnocení, víme-li, že hodnocení je úspora strasti. Důležité je však říci to a ukázat, že hodnocení statku a směny jsou úvahami analogickými a kvalitativně týmiž. Důležité ze dvou důvodů:

Předně: Generalisovati zjevy, t. j. viděti „něco společného“ v něčem, co všeobecně bylo považováno za „odlišné“, vede k zjednodušení a přehledu a usnadňuje myšlení.

Za druhé: Hodnocení statku bylo dle rakouské školy úvahou statického člověka, sedícího nad petrifikovaným hospodářským světem, a bylo tedy jen v řídkých situacích motivem k jeho jednání. Hodnocení hospodářského jednání vůbec a směny jako speciální jeho odnože tvoří z něho hybné péro hospodářského života vůbec.

8. Zákon relativního užítku a nákladu jest správný a důstojným produktem duševní dílny svého autora. Zde běželo však o to, ukázati:

a) že hodnocení ve smyslu hodnocení ztráty není vedlejší koleji hospodářské vědy, nýbrž kolejí, po níž probíhají úvahy hospodářského subjektu stále, byť i úvahy takové si neuvědomoval jakožto hodnocení;

b) že zákon o relativitě užítku a nákladu je vhodným prostředkem, aby bylo lze hodnotiti směnu i tam, kde nejen užitečnost, nýbrž i cena získaných statků je různá;

c) že promítání relativity užitečnosti a nákladu do peněžní jednotky je snad nejvhodnějším, nikoli však jediným řešením tohoto problému, nýbrž že všechny cesty jsou schůdné, které nám početní technika v tomto směru skýtá.

9. Problém cenový, pro který relativita užítku a nákladu byla konstruována, dá se také vysvětliti metodou, která v této stati byla naznačena. Není v rámci tohoto článku možno podrobně toho prokazovati. Stačí poukázati k tomu, že při matematickém důkazu o správnosti cenové teorie, jež provedl Engliš na str. 46—51 ve své práci „Peníze“, lze též dosaditi formulaci relativity, jak výše byla vylíčena, a dojde se k témuž výsledku.

Práci tuto považuji za doplňkovou jednak ku pracím svým, jednak Englišovým. Svým proto, poněvadž jsem ještě dosud neprovedl všech důsledků hodnocení na hospodářské zjevy. Ku pracím Englišovým, poněvadž nebyla zjevna souvislost mezi hodnocením a zákonem relativního užítku a nákladu.

Úkolem tohoto článku byla snaha ukázati tuto souvislost, čili dojíti k tomuto dvojjákonu po cestě hodnocení. Tím nemá býti ničeho ubráno na zásluze cesty původní. Není však nikdy pro vědu neplodné, ústí-li dva pochody myšlenkové do téhož výsledku. Neboť to potvrzuje jeho správnost. Podařilo-li se tedy ukázati novou cestu pro dosažení výsledků již známých, nebyla práce tato marnou.
